کاندید اکادمیسین سیستانی ۲۰۱۵/۵/٤

ژباړونکی: رحمت آریا

د معاصر افغانستان ظهور

د سیاسي، اقتصادي او ټولنیز شا لېدونه

دا به زښته گرانه وي چي ځوک دې د افغانستان له سیاسي ظهور مخکي د تېرو شپږو پېړيو له سیاسي، اقتصادي او ټولنېز وضعیته یو روڼ او هر اړخېزه انځور په څو پاڼو مقالي کي وړاندې کړي ، په همدغو تېرو شپږو پېړیو کي ول چي د غوریانو له واکمنۍ وروسته پر هېواد باندې د پردیو د نېواک توري وربځې خپرې شوې، د نېواک دا لړۍ له ظلم، خپلسريو، زوروواکیو، ورانیو، عاموژنو، غارو پرېکونو او مرېتوبونو سره بدرگه وه؛ مغول یرغلگرو د ۱۳ او ۱۴ پېړۍ په اوږدو کي په نېول شویو سېمو کي بې شمېره ککرې وربېلې، نارینه او ماشومان بې مریيان او ښځې بې مینځې کړلي، وروسي د پېنځلسمي پېړۍ په ترخ کي د گوډ تیمور او د هغه د ځای نېوونکو غوبل او ناتار پېل سو، په هر ښار کي بې د انسانانو له ککرو څخه کوپرۍ منارونه جوړ کړل، بیا د ۱۶ او ۱۷ پېړۍ په لړ کي د اوزبکو صفویانو د واکمنۍ او ناتار وار راغی ، صفویانو په نېول شویو سېمو کي خلک د خپل مذهبي فاشیزم د اور په تبۍ باندې وځپل او وبې کړول.

کېدای شي یو شمېر کسان د بې پرواېۍ او یا د ورېېښې ناخبرۍ له مخي گومان وکړي چي زموږ گران هېواد افغانستان، ددې ټاټوبي د بچیو له سربښندنو، تورو او مېړانو پرته په خپل سر جوړ او د اوسنېو شته وو جغرافیوي پولو په اداني بې شکل اخېستی دی؛ خو د هېواد او د گاونډېو هېوادونو تأریخ ته ژوره کتنه په زباد رسوي چي په دې جغرافیوي چاپيریال کي استوگنو پرگنو د بېلابېلو لاملونو له کبله خپل مېړني سرونه په لاس کي نېولي او د پردېو د تېل شویو ربړو او زورواکیو پر وړاندې په ښنو درېدلي دي، قربانۍ بې ورکړي او قربانۍ بې اخېستي او په پای کي د خپل برخلېک د ټاکني او د واک واگې بې په خپل لاس کي نېولي او خپل ځانته بې خپل هېواد جوړ کړي دی، او دا بې په زباد رسولي چي بل هېڅ پردی به نور د هغوی د کړولو جرئت ونه کړي، د هغوی د لاس یېره « حاصل» او جیبونه به د « حوالي» او « بروات» او په نورو ملا ماتوونکو مالیاتي پلمو لوټ او تش نه کړي؛ خاورې، ناموس او هستۍ ته به بې ځوک په سپکو او سپېرو سترگو ونه گوري.

د دې سکالو د لا روښانولو لپاره به د سېمي تأریخ ته د ځغلندي کتني په ترخ کي د هېواد خونړۍ پېښې له ۱۳ تر ۱۸ ز پېړۍ پوري په ډېر لنډېز راوسپړو.

۶۱۰ هـ ق = ۱۲۱۴ ز کال وو چي خوارزمشاهیانو په افغانستان کي غوري سلطنت را وپرځاوه؛ له دې نېټي وروسته افغانستان خپل اداري او سیاسي مرکزیت له لاسه ورکړ ؛ خوارزمشاهي سلطنت هم شېبر یا اووه کاله وروسته د مغولي چنگیزخان د ورانکاره توپان په لړ کي خپل هر څه له لاسه ورکړل او پوپنا شو.

د چنگیز خان نړۍ ورانونکي یرغل او په منځنۍ آسیا، افغانستان، فارس – ژ / ایران، بین النهرین او وَړوُکي آسیا (روم)، په شمالي او سویلي آذربائیجان، گرجستان، د طرابزون او

افغان جرمن آنلاین تاسو په درنښت همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکني د لیکنيزي بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په خیر و لولئ

ارمنستان په يوناني پادشاهي کې، د سوريې او د قبرس د ټاپو د صليبيونو په متصرفاتو او د وَړوُکي آسيا (توركيې) د سلجوقيانو په سلطنت کښې د مغولو د بې رحمانه وژنو لړۍ د يادو سېـمو پرګنو ته بې شمېـره ربـړونه او کړاوونه ورپه برخې کړل[1]. جويني د چنګيزيانو يرغل په ځلورو وييکو کې لنډ کړی دی : " **راغلل، وې شکول، وې سوځول او يو پې وړل**[2]". چنګيزي سردارانو د ښارونو د ټولو وګړو غاړې د خپلو چړو له خولو له استثنأ پرته تېـرولې.

شوروي څېـړونکی پطروشفسکي په مفتوحه سېـمو کې د مغولو په لاس د ډلوَژنو په تړاو داسې لېـکي : « مغولو به مخکې له مخکي بې وسلې شوې، بېـرېدلي او ترهـېدلي وګړي چې دښتو ته بې شړلي ول، په خپلو منځو کې ووېشل. هر مغل سپاهي به د خپل ونډې کسان په زنګنو کښېـنول، بيا به بې په تورې يا ټوکيا « ساطور» د هغوی سرونه له تنه بـېل کړل، ورپسې به بې يرغمل منشيان اړ ايستل چې پرېک شوي سرونه دې وشميري. جويني وايي په ۶۱۸ ق = ۱۲۲۱ ز کال کې په مروې کې له ډلوژني وروسته د يرغمل شوېو منشيانو د شمېـرنې لړۍ ۱۳ ورځې ونـېولې[3].

د سيفي د روايت پر بنسټ مغولو په ۶۱۷ ق = ۱۲۲۰ ز کال کې د نيشاپور د نـېولو پر مهال د (۷۴۷ر۰۰۰) نارينه وو سرونه پرېک کړل[4]. د ابن الاثير په وينا په ۶۱۷ ق = ۱۲۲۱ ز کال کې د نـېـردې اووه سوه زره وګړي د مروې له نـېول کېـدلو وروسته ووژل سول[5]. خو مستوفي حمدالله د ددغه ښار د نـېـولو کېـدلو پر مهال د چنګيز خان د لمسي هلاکو خان په لاس د وژل شوېو وګړو شمېـره اته سوه زره اټکلوي[6]. د ۱۳ ز پېـړۍ د يو بل روايت پر بنسټ د بلخ په ښار کي دوه سوه زرو تنو ژوند کاوه. دغه وګړي ټول په ۱۲۲۰ ز کال کي د چنګيزخان په امر له يوې مخې د چړو له خولو تېـر سول. [7] د وصاف تأريخ وايي چې چنګيز خان په باميانو کې د خپل يوه زوی (موتوچين) د وژل کېـدلو په تور امر وکړ چې په دې سېـمې کې دې هـېڅ ژوندی موجود ژوندی پاتې نه سي؛ چنګيزيانو ان د ميندو په ګېـډو کې ژوندي ماشومان او څاروي له يوې مخې له منځه يووړل[8]. ورپسې د غزني وار راغی.

پر افغانستان، فارس –ژ / ايران، ماوراء النهر او نورو ځايونو باندې د مغولي لښکرو د بريد پايله د نفوسو او زيارګالو پرګنو په کمېـدلو واوښتله ، ګڼ استوګنې سېـمې څکه له وګړو تشې سوې وې چې استوګني پرګني بې په ډله ييزې توګې وژل شوي وې اويا يرغمل نـېـول شوې وې او يا له خپل کور کهوله تښتـېدلي وې، په نـېول شوېو هـېـوادونو کې ودان او په وګړو ډک ښارونه ټول تش شوي ول، په ځانګړې توګې د افغانستان په شمالي او شمال لوېديزو برخو (بلخ، مرو او هرات) کې د بشري کار د ځواک کمښت منځته راغلی وو ، له بريد مخکې ددغو سېـمو په ښېـرازو ذَرو او ورځـېـرمو سېـمو کې د ځمکې داسې يوه ټوټه نه موندل کېـدله چې هغه دې په کرهڼې او استوګنو وګړو ودانه نه وې، خو دلته هم بشري کاري ځواک له لاسه تللی وو.

---

[1]- پطروشفسکي ، کشاورزي و مناسبات ارضي در ايران عهد مغول ، ۱ ټوک ، ۸۶ پاڼه، ۵۷ پاڼه

[2]- جهانګشای جويني، ۷۲ پاڼه ، ټوک :

[3]- پطروشفسکي ،هماغه، ۱ ټوک ، ۵۸ پاڼه -جويني وايي: د وژل شويو کسانو د شمېـرلو لړۍ ۱۳ ورځې ونـېولې ، که په هره ورځ پېـنـځوس زره مړي شمېرل شوي وي نو د وژل شويو کسانو شمېر بايد ۶۵۰ ر۰۰۰ کسانو ته ورسېږي .

[4]- سيفي هروي (سيف بن محمديعقوب الهروي)، تاريخنامۀ هرات ، د پوهاند محمد زبير صديقی چاپ، ۱۹٦۲ قمري ، کلکته ، ۶۳ پاڼه. سيفي زياتوي چې د خلکو د عاموژنې تر څنګ بې له هراته سل زره نجونې يرغمل يووړې.

[5]- ابن اثير ، الکامل ، ۱۲ ټوک ، ۲۵۷ پ

[6]- د حمدالله مستوفی تأريخ ګزيده ، ۵۸۰ پ،

[7]- تحرير تأريخ وصاف ، ۳۱۹ پ

[8]- جويني ، ۱ټوک ، ۱۳۸پ ، غبار، افغانستان درمسيرتأريخ، ۱ ټوک، ۲۱۳ پ

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادښت: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

سيفي هروي له يو شمېر بوډاګانو سره لېدلي چې د همدغو پېښو حال يې په سترګو لېدلی دی، نوموړی په خپل کتاب (تأريخنامهٔ هرات) کې د بورنوونکو ورانېو په اړوند د هغوي ژوندي يادونه را اخېستي چې د (۶۱۷ – ۶۱۹ ق = ۱۲۲۰ – ۱۲۲۲ زو کلونو په لړ کې) په ټول خراسان کې د مغولو له برغل وروسته رامنځته شوي ول. نوموړو بوډاګانو د کتاب لېکوال ته د خپلو سترګو د لېدلي حال په هکله ويلي چې په هرات کې نه خلک پاتې ول، نه غنم، نه خوراک او نه پوښاک[9]. لېکوال د کتاب په همدې برخې کې زياتوي : « له اروابناد مولانا خواجه ناصرالملته والدين چشتي څخه مې واورېدل چې ويل يې : خلکو له بلخه نېولې تر دامغان پورې پوره يو کال د انسانانو، سپيانو او پيشيو غوښې څکه خوړلې چې چنګيزخانيانو ټولې زېرمې سوځولې وې.» [10]

سيفي په بل ځای کې وايې : د ۶۱۹ هـ = ۱۲۲۲ ز کال له عاموژنې وروسته يوازې څو تنه چې ځانونه يې په نابېرۍ ژغورلي ول، ژوندي پاتې ول؛ دوی څلويښت تنه نارينه ول چې د ټولنې په بېلا بېلو پاړکو « طبقاتو» پورې يې اړه درلودله او د يوه وران جومات په کنډوالې کې سره دېره شوي ول[11]. د هرات په ورځېرمو کليو کې د ژونديو پاتې شويو کسانو شمېر له سلو تنو ډېر نه وو[12]. خو په يوې بلې لوېې څلور دېوالۍ « حايط» کې يوه مغولي آمر نېږدې زر تنه برغمل راټول کړي ول، نوموړي په دې شرط دا زر تنه بخښلي ول چې دده رعيت واوسي.[13]

د هريرود د دَرې او د هرات د جلګې يو مخېز ورانی چې يو وخت د افغانستان يبروره « حاصلخيزه» او په وګړو ډکه سېمه وه يوازېنۍ استثنأ نه وه، د مروې او طوس رغيانې او زرغون ايبلندونه هم د مغولانو له ناتار سره مخامخ شول. جويني وايې : د طوس په ښار کې ان پېنځوس کورونه جوړ نه ول پاتې، ددغو کورنېو غړي سمڅو او سوريو ته پناه وړې وه[14].

د ۶۱۷ ق = ۱۲۲۰ ز کال له ټولوژنو وروسته د بلخ وران ويجاړ ښار هم تر ډېرو مودو پورې همداسې وران پاتې وو. دا ښار د اتمې هجري پېړۍ تر لومړۍ نېمايۍ چې د څوارلسمې زېږدېزې پېړۍ د لومړۍ له نېمايۍ سره سمون خوري، وران ويجاړ پاتې وو.

څو لسېزې وروسته ول چې ابن بطوطه (په ۷۲۷ ق = ۱۳۲۵ ز کې) د ترمز له لارې په آس سپور له بلخه تېر سو، خو دده په لارې کې پروت بلخ هماغسې وران ويجاړ پروت وو. ابن بطوطه په بلخ کې د مغولو د ورانېو له کتلو وروسته د هرات پر لور درومي. نوموړی وايي : په جبال « غرجستان» کې له اوه ورځو مزل وهلو وروسته د هرات ښار ته ورسېدلو. د لارې په اوږدو کې بهاندې اوبه او بنېرازه کلي ول. « د هرات ښار د خراسان د ودانو ښارونو په منځ کې لوی ترېنه ښار دی. هرات زښت لوی ښار دی او ډېر وګړي په کې دېره دي. ددغه ټاټوبي متقي، متدينه او پاک لمني خلک په مذهب حنفي دي، په هرات کې هېڅ ډول فسق او فساد نه شته[15].»

چنګيزي ګوډاګيانو له مطيعو رعاياوو څخه د مالياتو او باج اخېستنه په دې ډول کوله چې

[9]- سيفي هروي ،تأريخنامه هرات، د صديقی چاپ ، ۸۳ پ: (در اين ولايت نه مردم است و نه گندم ، نه خورش و نه پوشش.) ۱۵۲ پ
[10]- سيفي ، ۸۷ پ
[11]- سيفي ، ۸۳ پ
[12]-سيفي، ۱۸۳ پ
[13]-سيفي ۱۸۳، ۲۱۵ پاڼې ،
[14]- جوينی ، ۱ ټوک ، ۱۲۵ ـ ۱۳۲ پاڼې
[15]- ابن بطوطه، سفرنامه، ژباړه : ډاکټر محمدعلي موحد چاپ ۱۳٤۸ ل کال ، خپرندويه ټولنه : بنگاه ترجمه و نشر کتاب ، تهران،۱ ټوک ، ٤۳۱ پ

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادښت: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

ماهيتاً بې ددښمن هېواد له لوټ او د ولجو له راټولو کوم ځرګند توپېر نه درلود.[16]

یادو شوېو ټکېو ته په کتني وېلای شو چي د وروسته پاتي قومونو او قبائيلو ځو پړاوېزو پرغلونو زموږ د ټولني د پرمختګ پر بهیر باندي دومره مرګونی اغېز درلودلی چي د ډېرو اوږدو وختونو لپاره بې ښاري ژوند او د کرهڼي د وَدي لړي له شاتګ او کيتون سره مخامخ کړي ده. علي مير فطروس وايي : « د ټينګ سياسي ثبات نشتوالی، د حکومتونو لاس په لاس کېدنګ او د پرغلګرو په لاس د اوبو رسولو او توليدي ځالګېو ورانی ټول ددي لامل شول چي کلېوال او کاروباري وګړي نهېلي او بې پروا سي او د توليدي ځالګيو د بيا رغاوني مخه ډب سي. دغه پرغلونه، ورانی او د سياسي – ټولنېز ټېکاو نشتوالی ددي لامل شول چي « پانګواله سوداګري» دي هېڅکله « صنعتي پانګوالی» ته وده ونه کړي. موږ پرته له دي چي له خپل تېر تأريخه کومه خبرتيا ولرو او يا راتلونکي ته د هېلو سترګي وغړوو.... د پرله پسي او بېلا بېلو فرهنګي – ټولنېزو پرغلونو له کبله اړ شولو چي ځوځو ځله بې له « صفره» بيا بيا راپېل کړو.»[17]

شک نه سته چي که زموږ پر هېواد او سېمي باندي دغسي ورانکاره پرغلونه نه وای شوي، هرات، بلخ، غزني، کابل، کندهار، سيستان او نور ښارونه به د صنعت او سوداګری له پرمختګ او پرتمه برخمن وای او تلپاتو تأريخي آثارو به بې نن د لېدونکو سترګي هک پک کړي وای.

د ماليات ځېون بڼې

د مغولو د برلاسي زورواکی په لومړېو کي د مالياتو د اخېستنګ په اړوند هېڅ ډول قاعدي او قانون شتون نه درلود. هر ځومره بې چي غوښتل او هر ځه بې چي غوښتل هغه به بې اخېستل. د رشيدي په جامع التواريخ، د نخجواني په دستور الکتاب او د وصاف په تأريخ کي وېل شوي چي وګړو به هر کال د مغولو سرانو او مأمورينو ته بېلابېلي مالي ورکولي، ددغو کلنيو ماليو شمېر پېنځوس ډَولو ته رسېده. په دي شمېرني، کلېوال هره اونی اړ ول چي په اونی کي يو ډول ماليه ورکړي، هغو کسانو چي ماليه نه ورکوله نو د مالياتي پور د اداينې لپاره به بې د کورنی غړي په مريېتوب پلورل کېدل[18].

جـُـوَيني وابې : « شرف الدين بيتکچي (د مالي چارو مأمور) ، هغه سړی وو چي لومړی بې هر ځه چي له لاسه وسول، د تبريز له پرګنو ځخه بې د ماليې په نامه واخېستل[19]، ورپسي د ۶۴۲ قمري کال د روژې په مېاشت کي قزوين ته راغی او پر کښر او مشر بې د شکنجو او ظلم کچه تر هغه برېده لوړه کړه چي د « هر چا چېغه آسمانو ختله.[20] »

سيفي هروي هم په غور کي د شرف الدين بيتکچي د غوبل په اړوند داسي لېکي : « د زور زياتي لاس بې له لستوڼي را واېست او په تَـجـَبـُّـر او ديواني تَـحَـکُّـم بې د غور د غرونو مشران له خپلو کورنو او ميمنو په قلاناتو[21] (بيګار او شاقه کارونو)، قسماتو[22] او عوارضاتو

[16]- پطروشفسکي، کشاورزی ومناسبات ارضي در ايران عهد مغول، ۲ ټوک، له۶۶۰ پاڼې وروسته
[17]- علي ميرفطروس، ديدګاه ها ، ۷۳ پ
[18]- پطروشيفسکي ، کشاورزي ومناسبات ارضي در عهد مغول، ژباړه: کريم کشاورز، ۲ ټوک ، له ۶۵۰ پاڼي وروسته ،عنايت الله شاهپوريان، ۲۵ سده ماليات، ۸۴ پ
[19]- جويني ، ۲ ټوک، ۲۷۵-۲۷۶ پاڼې
[20]- هماغه ، ص ۲۷۶
[21] - قلانات : توركي وييكى دى ـقلان – مغولي وييكى دى چې د فارس په شيروان كې د يو ډول باج نوم وو. – ژ

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادښت: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

(ګمرکاتو)، جلا کړل...» [۲۳]

نه یوازې مقاطعه کارو[۲۴] حکامو او بیتکچیانو [۲۵] به وګړي تر بېلا بېلو نومونو لاندې زبېښل او شاربل بلکه ایلچیانو[۲۶] « بکارانو / قاصدانو» به هم په بېلا بېلو پلمو د کلېو او ښارونو خلک لوټل. رشیدالدین فضل الله وایي : « اکثر رعیت یې په ناوړو تدابیراتو او اتلافاتو جلا وطن کړ ؛ په بېوزلو ولایتونو کې یې ځانته کورونه او نغري جوړ کړل. ښارونه او کلي له وګړو تش سول، هر کله به چي ایلچي د غائیبانو د راټولو لپاره ورغی نو خلک به یې ډېر سخت وکړول، له خلکو به یې په زور د ژمنو په اخېستلو د قبچور[۲۷] اضعاف [۲۸] اخېستل، وګړو به نور هېڅکله خپلو ولایاتو ته د بېرته تګ زړه نه ښه کاوه، له خپلو مینو یې کرکه کوله؛ که څه هم په بېلا بېلو وختونو کې به ایلچیان د غائیبانو د راټولونګ لپاره شا و خوا لاړل خو هېڅکله یې ونه شو کولای رعیت له ځان سره خپلو اداري مقامونو ته بوزي؛ هغوی چي په ښارونو کې پاتې ول د خپلو دروازو مخو ته به یې ډبرې اېښې وې یا به یې په انګړ کې دباندې تګ ته کومه تنګه سوړه کېندلې وه او د بامونو له لارو به یې تګ راتګ کاوه ، وګړي د محصلانو « مالیې راټولونکو» له وېرې تښتېدلې ول؛ کله به چي محصلان کلېو ته لاړل که یې نارېنه ګوتو ته نه ورتلل نو د هغوی ښځې به یې ونېولې او د پسونو د رَمې په شان به یې خپلو مخو ته اچولې وې او له یوې محلې څخه و بلې محلې ته به یې د محصلانو مخې ته ودرَولې، هغوی به یې له پښو ځړولې او چېغې به یې تر آسمانو ورسېدلې؛ ډېری وختونه به داسې پېښېدل چي یو محصل به د بام پر سر کوم رعیت ولېد او تر هغو به یې ورپسې منډې وهلې چي دی به یې ونېو، بې وزلی رعیت به د ډېر عجز او بیچارګی له لاسه دېخوا اېخوا منډې وهلې چي ځان له بامه وغورځوي، محصل به ورته ورورسېد او هغه به یې له لمنې ټېنګ ونېو چي ونه غورځېږي، په هغه به یې د خپل ترحم غږ وکړ او سوګند یې ورکاوه چي ځان له بامه ونه غورځوي چي مړکېږي، ترهېدلې سړي به خپل واک او اختیار له لاسه ورکړی وو، له بامه به وغورځېد او پښه به یې ماته سوله. [۲۹] »

مغول سوبمنو د « قبچور» په نامه یو ډول مالیات وضع کړل چي په لومړیو کې یې په دښتو کې له ډېره وګړو په دې بڼې اخېستل چي د هرو سلو څارویو پر سر به یې یو څاروی ورڅخه اخېست، وروسته دغه مالیه له ښاریانو او کلېوالو څخه هم د نغدي او سراني مالیې په بڼې

---

[۲۲] ـ قسمات : دا یوه فقهي اصطلاح ده چي د شایع او ګډ حق د تعینولو څرګندونه کوي او په حق کې ګټې او منقوله شتمني ورګډېږي ، دلته ګټه د مهاباة په نامه یادېږي. په دې کې د قسمت شرط دا دی چي یوه ګټه د بلې ګټې د له منځه تللو لامل وګرځي، د څاه او حمام تقسیمول جایز نه ده. قسمت هغه مهال منځته راځي چي شریکان یا د شریکانو په ډلې کې یو شمیر بې وغواړي له خپلې ګډې شوې شتمنی څخه ګټه تر لاسه کړي او حکم د قسمت دا دی چي د هر یوه شریک ګټه څرګنده شي. فقهي پوهان وایي چي قسمت هغه شی دی چي ټوله شتمني په اجزاء وو وویشل شي او یا ټولې اجزاوې په ګډه راټولې او یو کـُل ورڅخه جوړ سي. ــ ژ

[۲۳]ـ سیفي ،تاریخنامه هرات، ۱۷٤ پ

[۲٤] ـ مقاطعه کار : هغه څوک دی چي د یوه تړون او یا د مناقصې په غونډې کې په تړون کې د وړل شویو شرایطو پر بنسټ د هر ډول راکړې ورکړې او یا د اجناسو د پلورلو واک ورسره وي او ددغه کار په بدل کې ورته په ټاکل شوي مهال کې باړه یا مزد ورکړل شي.

[۲٥] ـ بیتکچي : مغولي وییکی یا لغت دی چي د مغولي ایلخانانو د مالیې مأمور وو. ــ ژ

[۲٦] ـ ایلچي : تورکي وییکی دی چي د لېږل شوي، بکاري یا قاصد او د سفیر په ماناوو کارول شوی دی. ـ ژ

[۲۷] ـ قبچور : قبجور هم لـیـکل شوی دی. یو مغولي وییکی دی چي د باج یا خراج په مانا کـیږي. کېدای سي د څارویو د مالیې په مانا یې ومنو. ــ ژ

[۲۸] ـ اضعاف : په مانا کې د دوه ځله / دوه چنده ده؛ دوه برابره، ان تر دوه وو برابرو لا ډېره. په ریاضي کې اضعاف د بېلګې په توګې ۳، ٦ او ۱۲ دي او داسې نور.

[۲۹]ـ جامع التواریخ رشیدي، ۲ ټوک، ۱۰۲۹ پ

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

راټولېدله[۳۰].

خراساني شاعر پوربهاء د هلاکو د وزير او مؤرخ علاء الدين جويني په ستاينې کې يوه قصيده ويلې ده، نوموړی د درندو مالياتو او د مالي چارو د مأمورينو د ناوړو ګټو د پايلې له کبله د خراسان د وګړو فقر او لوږې ته په نغوتې وايي:

همــــه جهـــان متـفـــرق شـدند و آواره

ز بی شــــــمار قِلان و زبی شمار قُبچُور

ژباړه: **ټوله نړۍ** د بې شمېرو قِلانو او **قُبچُورو له لاسه سربداله او لالهانده سوه.**

د هغه مهال اسلامي ټولنو به له استوګنو مسيحيانو، زرتشتيانو او يهودانو څخه په اسلامي ټولنو کې د استوګنې لپاره سرانه ماليه راټولوله خو مغولو نه يوازې له مسيحيانو، زرتشيانو او يهودانو څخه سرانه ماليه اخېستله بلکه له مسلمانانو يې هم سرانه ماليه اخېستله چې دا کار نه يوازې د اسلامي شريعت خلاف وو بلکه مسلمانانو ته لوی سپکاوی هم وو. د يادو شويو مالياتو تر څنګ به له کلېوالو څخه نور فوق العاده ماليات جنساً او نقداً اخېستل کېدل چې په ټولېز ډول د « اخراجاتو» په نامه يادېدل او دغه اخراجات به د اميرانو، لښکريانو، لوړپوړو مأمورينو او ايلخانانو د ساتنې او پالنې د لګښتونو لپاره لګول کېدل. کلېوال اړ ول چې د لښکريانو لپاره خوراک او ډوډۍ او آسونو ته يې واښه او وربشې برابر کاني چې د « علفه» او « علوفه» په نامه يادېدل او غله او شراب « تغار[۳۱]» به يې وړاندې کول[۳۲].

هغو کسانو چې د ۶۴۸ – ۶۵۹ هـ = ۱۲۴۹ – ۱۲۶۰ ز کلونو تر منځ خپل ماليات نه ول ورکړي د کورنۍ غړی يې په مرييتوب وپلورل شول چې مالياتي پورونه يې طلبکارانو ته ورکړل شي[۳۳].

د « بيګار» او فوق العاده مالياتو « عوارضو» دروند والی چې په دودېز ډول د دولت په ګټې وو له مالياتو او « برواتو[۳۴]» او يا هغو ته ورته مالياتي پېټېو څخه لږ نه وو. د بېلګې په توګې د ډاګ يا پُستې په سرباري مالياتو کې د « خره برابرول» راتلل، په کلېو کې استوګنو وګړو دنده درلوده چې د ډاګ د تمځايونو لپاره يا مېملستياوې په غاړه واخلي، يا د هغوی د څاروېو لپاره کورنه جوړ کړي يا دې د ايليچيانو او د لښکر د مشرانو لپاره خره او آسونه واخلي. « بيګار» په ځانګړې مانا يو اجباري کار وو چې د اوبو د کاريزونو د بيا رغاولو او پاکولو، د کلا ګانو او مانېو د ودانولو او د سړکونو د جوړولو لپاره د يوه درانده پېټي په توګې د کلېوالو پر اوږو بارېده. د همدغو اجباري کارونو په لړ کې به په زرګونو کلېوالو خپل ژوند له لاسه ورکاوه، د ايليچيانو او د وړيا پُستي خدماتو په ترڅ کې به ډېر څاروي هم وژل کېدل.[۳۵]

---

[۳۰]- سيستاني،مالکيت ارضي و جنبش های دهقاني در خراسان قرون وسطی، د افغانستان د علومو اکاډيمی چاپ ، زما، ۱۶ څپرکی، د جزيې و قبچور تر سر لېک لاندې.

[۳۱] - تغار: له پخې خټې جوړ طشت ته وايي چې اوبه په کښې اچوي او هم يې د غنمينې او وربشينې ډوډۍ د خوړلو لپاره کاروي، هر آس سپاره به خپلو آسونو ته په تغار کې ډوډۍ ورکوله. – ژ

[۳۲]- هماغه اثر، د علفه و علوفه تر سر لېک لاندې

[۳۳]- تأريخ ايران،د شوروي د يو شمېر لېکوالانو د ډلې له پلوه ، ژباړه : کشاورز، ۳۶۰ پ

[۳۴] - بروات : په عربي کې « براء ة » لېکل کېږي چې فارسی ته د بروات په بڼې اړول شوې ده. د بَروات يا برات پر بنسټ يو څوک بل چا ته امر کوي د دريمګړي سړي په حساب دې دومره پېسې ورکړي. هغه څوک چې د براء ة يا برات يا بروات امر ورکوي مُحَيل او هغه څوک چې بايد براء ة وسپاري مّحالّ عليه او د براء ة درلودونکی مّحالّ لـَهُ بلل کېږي. – ژ

[۳۵]- مالکيت ارضی و جنبش های دهقانی ... ص ۳۸۲

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادښت: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رالېږلو مخکې په ځير و لولـئ

لنډه دا چې د رشیدي د جامع التواریخ، د نخجواني د دستورالکاتب او د تأریخ وصاف پر بنسټ به خلکو د مغولو سرانو او مأمورینو ته په کال کښې څه د باندې پېنځوس ډوله مالیه ورکوله. د مالیاتو یوه برخه شرعي مالیه وه لکه : زکوة، عشر، خمس، جزیه او خراج، بله برخه یې غیر شرعي او سېمه ییزې سرباري یا فوق العاده مالیات ول لکه : تغار[٣٦]، تمغا [٣٧]، تابغور[٣٨]، ترغو[٣٩]، نماري [٤٠]، بلارغو [٤١]، آلام[٤٢]، قبچور[٤٣]، قلان[٤٤] شورپا ، شلتاق[٤٥]، شناقص، شوسون [٤٦] شیلان[٤٧] ، بها، ساوري [٤٨]، کرکیارق، آش، بهره[٤٩]، نزول[٥٠]، علفه و علوفه، جریمه، خانه شمار، باغ شمار، سر شمار، باج، پیشکش، سلامانه[٥١]، توقعات، تفاوت و توفیر، زواید، اخراجات، تکلیفات، تخصیصات، توزیعات، قسمات، مرسوم، مال، مال و جهات، متوجهات، دیواني او سلطاني، حق الانشاء، حق التعدیل، حق التقریر، حق التحصیل، حق البیمانچه، حق التولیه[٥٢]، رسم الحرز، رسم الوزراء، رسم الصداره، رسم خزانه، د « شحنگۍ [٥٣]» او « داروغگۍ[٥٤] » دودیز مالیات، تسعیر یا

---

[٣٦] - مخکې یې مانا ورکړل شوې ده - ژ

[٣٧] - تمغا : تورکي وییکی دی چې د مهر او نښې په مانا دی. تمغا د آس او یا نورو څارویو پر ورانه وهل کېدله. په سوداګرۍ کې د باج او خراج په مانا ده چې له یوه ښاره یا بندره یا کلي څخه تېرېدونکی سودا ګر به د راوړل شویو توکو لپاره د تېرېدلو یا حق العبور په توګه ورکوي. – ژ

[٣٨] - تابغور – په فارسي کې یې تابقور لیکلی دی. مغولي وییکی دی چې عربي مانا یې فرعِ خراج کېږي. تأریخ غازاني کې لیکي چې : له ولایاتو څخه به یې مالیه ، تابغور ، مزدور او څاروي راوستل او خلک یې ډېر په تنګ کړي ول، هغه کسان چې ددوی پر سر ول حبلي او لیلیـة بلل کېدل. ـاخځ : د دهخدا فرهنګ - ژ

[٣٩] ترغو : په ناظم الاطبا کې یې آذوقه او زېرمه مانا کړی دی. د د هخدا فرهنګ وایي مغولي وییکی دی چې د اطعمې او شرابو په مانا ده. - ژ

[٤٠] - د تورو او سپینو کرښو لرونکي شي په مانا ده. بله مانا یې هغه ځای چې هلته پسونه د لیوانو له بریده خوندي ساتل کېږي. نمار : د فوق العاده مالیاتو په مانا. فرهنګ دهخدا او د معین فرهنګ – ژ

[٤١] - د دهخدا په فرهنګ کې د طیارات تر شرحې لاندې بلارغو د تلف شویو او ورکو شویو مالونو په مانا وېل شوی دی – ژ

[٤٢] - آلام : دا باید « الام» وي. دا یو ډول باج وو چې پخوا به په ځینو کلېو کښې رعیت و مالیکنو ته ورکاوه. - ژ

[٤٣] قُبچور : قبجور : په دهخدا فرهنګ کې یې مغولي وییکی بللی او « خراج مقرر دیواني» یې مانا کړی دی او همدلته د رشیدي د جامع التواریخ له مخې وایې : زن و فرزند و متعلقان و لشکر های خود را بتمامت از این دره ها فرود آر تا شماره کنم و مال و قبچور خود را مقرر گردانم – ژ

[٤٤] قلان : مغولي وییکی دی او د سرانه مالیې په مانا ده – ژ

[٤٥] - شلتاق : د دهخدا فرهنګ شلتاق داسې مانا کړی دی : تُرکي: منازعه با کسی در باب دلایل دروغ. غیاث اللغات : جنګ و خرخشه. تهمت و نزاع شرعي. اجحاف، زور و حقه بازی، سر کسی کلاه گذاشتن و در معامله چیزی را به او قالب کردن . – همدا وییکی په پښتو او دري کې د چالاک او دوه مخي سړي لپاره په شفاهي ژبو کې د چتاق په ډول ویل کیږي - ژ

[٤٦] شوسون : مغول: د « تغار» مانا ته ورته چې وابنه او د آس خوراکي ته یې ویل- ژ

[٤٧] - شیلان : تورکي: د مغولو د سرانو او مشرانو ډله ییزه مېلمستیا – ژ

[٤٨] ساوري : ناظم الاطباء یې له ساو څخه په اخځ بولي چې د باج او خراج په مانا کېږي، دهخدا یې (تورکي – مغولي) بولي او وایې : تحفـهٔ پیشکش و آن مرکب است « آنند راج» انعامی که در ازای خدمت میدهند. ناظم الاطباء : و ساوری و علوفه و ترغو ترتیب نه کرده بودند. - ژ

[٤٩] - بهره : ناظم الاطباء د سود او ربحې په مانا ویلی دی - ژ

[٥٠] نزول : دهخدا په خپلو یادښتونو کې قبچور د نزول په مانا هم بللې ده زما په اند دا باید یو ډول سرانه مالیه وي چې خلکو به له یو ځایه و بل ځای ته د تګ لپاره مغولو ته ورکوله. - وګورئ قبچور – ژ

[٥١] - سلامانه : دهخدا د نورو ماناوو تر څنګ د سلامانې په اړوند وایې : مالیاتي که به مناسبت بار عام پادشاهان یا به سبب دریافت خبر او بپردازند. حقوق و عوارضی که برای مباشر یا مستأجر به مناسبت نخستین بازدیدی که از ده می کنند از دهقان گرفته میشود. نام نوعی از خراجی است که در سابق از قراء می گرفتند. - ژ

[٥٢] حق التولیه : هغه مال چې وقفی متولي یا د کوم زیارت د جومات امام او یا د امام زوی ته ورکول کېږي – ژ

[٥٣] شحنه : هغه څوک چې سلطان په یوه ښار کې د چارو د پرمختګ او د سیاست د پرمخ بیولو لپاره ګومارلی وي چې پخوا به یې کوتوال او حاکم باله. په پښتو کې کوتوال دی. په پیښورۍ پښتو کې ورته صوبه دار وایي نورې ماناوې یې : نواب، نائـب، عربي یې عسس دی؛ د ښار رئـیس ، ښاروال،

[٥٤] - داروغه : تورکي – مغولي وییکی : په مغولي ژبې کې داروغه د رئـیس په مانا ده. له احسن التواریخ څخه ښکاري چې داروغه د حاکم په مانا ده. – ژ

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

مالیات، تسعیر یا ارزَونه، تقدمه، بیگار، چریک او نور مالیات ول چي له رعیت څخه د شکنجو او زور زیاتي له مخې اخېستل کېدل[٥٥].

د (۱۴ ز پېړۍ په لومړۍ څلورېزې کې) ول چي غازان خان[٥٦] د مغولو په مالیاتي سیستم کې ځو شمېر اصلاحات رامنځته کړل چي له کبله یې د حکامو او مالیاتي مأمورینو لاسونه د کروندګرو او رعیت له غارې د یوې لنډې مودې لپاره سست سول، خو د خوارلسمې پېړۍ له لومړۍ څلورېزې وروسته یې بېرته پخوانۍ بڼه غوره کړه او د تیمور په دورې کې یې هم هماغسې د پخوا په شان دوام وکړ. ځکه تیمور خپل ځان د چنګیز خان ځای ناستی ګاڼه او د چنګیز او د « چنګیزي یاسا [٥٧] » په پَل نیوني یې « تزوک تیموري» یې را واپستله او پر بنسټ به یې چارې پر مخ بېولي.

تیمور به هم د هر ښار له نېولو وروسته پر ښاریانو باندې مالیه اېښودله خو پر ښاریانو باندې د تیمور د مالیې اندازه د تیموري پرغل پر وړاندې د هر ښار د مقاومت په اندازې پورې تړلي وه، ځکه هر هغه چا چي کلک مقاومت کاوه نو تیمور ته په دې مانا وو چي د پیاوړي اقتصاد ښاریان پیاوړی مقاومت کوي؛ ددې لپاره چي خلک یې ځارځپلي او ځانته ایل کړي وي نو پر هغوی به یې ملا ماتوونکي باجونه کښېښودل، هر چا که د باج له ورکړې غاړه غړوله نو د هغوی د وژلو امر به یې ورکړ. څرګنده ده چي تیمور د هرات په سبزوار او د زرنج په مرکز سیستان او حصار طاق کې د پرګنو له همداسې ټېنګ مقاومت سره مخامخ شو، همدغو مقاومتونو به د تیمور غضب نور هم راوپاراوه، د بېلګې په توګې په سیستان کې یې امر وکړ چي د اوبو بندونه دې ونړول شي، په دې ډلې کې د هلمند پر سیند سپور د رستم نامتو بند یې چي د سیستان د ښېرازۍ، آبادۍ او سوکالۍ سرچېنه وه ونړاوه. ورپسې یې امر وکړ چي د زرنج ټول وګړي دې په عام ډول ووژل سي. تیموري لښکریانو د درو وو شپو و ورځو په لړ کې د ټول ښار وګړي ووژل[٥٨]. تیمور په زرنج کې د انسانانو له کوپړیو څخه کوپړۍ منارونه جوړ کړل او په یوه دېوال کې یې دوه زره تنه ژوندي انسانان ښخ کړل.[٥٩]

په تیموري پَېر کې هم له وګړو څخه کټ مټ د مغولو د پَېر مالیات اخېستل کېدل. ان پر هغه برسېره ځو شمېر نور مالیات هم اخېستل کېدل لکه : د ښکار مالیات، د چرګانو

---

[٥٥] - د نخجوانی دستورالکاتب ، د رشیدي جامع التواریخ ، او د رشیدي مکاتبات او هم تأریخ وصاف او د « مالیکیت ارضی وشیوه های بهره برداری از زمین درخراسان درقرون وسطی» کتاب زما لېکوال د سویډن چاپ ۲۰۰۲ ز کال دیارلسم څپرکی

[٥٦] - غازان خان : له ۱۲۹۵ تر ۱۳۰۴ ز کال پورې د مغولو د ایلخانانو د کورنۍ په لړۍ کې د فارس سلطان وو چي په ۱۳۰۴ ز کال کې قزوین ته نېږدې کومې سیمې کې مړ شوی او قبر یې په تبریز کې دی. د غازان خان پلار ارغون نومېده، نوموړی له بایدو خان وروسته د فارس پاچا سو. نوموړی لومړی بودایي وو خو د بایدو خان پر وړاندې له جګړې مخکې د امیر نوروز په هڅونې مسلمان شو. کله چي نوموړی پاچا سو نو د مغولو ټول مشران او خانان یې اسلام ته راوبلل، خپل تبعیت یې له مغولستان څخه شا ته پرېښود او په دې توګې په فارس کې د ایلخانانو لړۍ ځانته خپل سیاسي استقلال تر لاسه کړ. فضل الله همداني یې خپل سر وزیر وټاکه. دمشق یې ونیو خو په مرج الصفر کې یې د مصري لښکرو له لاسه ماته وخوړله. په تبریز کې یې د ټولو مغولو معابد ونړول او بیکیو یا مسکوکاتو ته یې اسلامي بڼه ورکړه. په تبریز کې یې ډېر مسجدونه او اسلامي بنسټونه لکه مدرسې او خانقاوې جوړې کړي، حمامونه یې جوړ کړل او ټول یې د اوشنب غازان په نامه یادېدل. نوموړی ۳۳ کلن وو چي مړ سو. د مغولو په قاموس کې غازان د دیګي په مانا ده مګر وییکي پیژندونکي وایي د غازان نوم د مغولو د قازانماق له مصدر څخه راغلی چي مانا یې لاسته راوړل یا فاتح کېږي – ژ

[٥٧] - یاسا : له مغولي جرړې : دود، قاعده، قانون؛ د مغولي چنګیز خان د احکامو، قوانینو او چلند ټولګه. یاسه، یسون، یاساق او یساق هم وېل شوې ده. د وصاف قاموس یې نظم او نسق، امر، حکم او فرمان بولي. دهخدا وایي: یاسه = یاساق= یساق د مغولو د قاعدې او قانون په مانا ده. چنګیزي یاسا د قوانینو او مقرراتو هغه ټولګه ده چي چنګیز خان جوړ کړي ول او مغولي واکمنو به هماغه د چنګیز په نامه پلي کول. - ژ

[٥٨] - شرف الدین علي یزدي ، ظفرنامه ،د سیستان تر نامه دې ولېدل سي.

[٥٩] - مرتضی راوندي ،تأریخ اجتماعی ایران، ۲ ټوک، ۱۹۵ پ

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

مالیات، د زیري / د ښه خبر مالیات او د « صد یک»، « صد دو»، « صد چهار» او نور مالیات. ېو شمېـر نور په پراخ ډول پلي کېدونکي مالیاتي دودونه هم ول لکه « سیورغال [٦٠]»، « تیول [٦١]» او د « تـَـرَه خانی» دود، (دا مجرم ته د بخښلو هغه امتیازي حق وو چې تر ۹ ځله جرم پورې به ېې ورته د معافیت حق ورکاوه). په تیموري پـَـیر کي د « سیورغال» لرونکي لاس دومره پراخ او خپلواک وو چې پرته له دې چې ددولت خزانې ته څه وروځځوي په خپل زړه به ېې د خپلې خوښې مالیه وضع کوله. په بلې وینا په پېنـځلسمې زېږدېزې پېـړې کښې ول چې د « سیورغال»، « تیول» ، « اقطاع[٦٢] »، «موقوفاتو[٦٣]»، خالصـه[٦٤] « شاهي» او په نورو نوموړو مالیاتي، اداري او قضایي معافیتونه د مرکزي حکومت د تضعیف لامل شول او په خپله دولت ېې د باج او مالیاتو له اخېـستلو څخه بې برخې او په قضائـي محاکمو او لښکري چارو کې امیرانو، ځمکوالو او سـېـمه ېیزو خانانو ته برلاسی او بروالی ور په برخې شو.

ددغه پـَیر د پاتې شوېو لاسندونو له مخې کولای شو تر ېوې کچې پر ځمکو او د ځمکو په څښتنانو پورې اړوند د مالیاتو په څومره والي، ډول او ډېرښت باندې پوه شو؛ مینورسکي واېي : د قاسم بن جهانگیر « سیورغال» واېي چې نوموړی له څه دباندې څلوېښتو قلمو مالیاتو او عوارضو څخه معاف شوی وو. د همدغه لاسوند له مخي نوموړی له لاندېنـېو مالیاتو او عوارضو څخه بخښل شوی دی :

« مال و جهات[٦٥] » (مستمره مالیات)، « اخراجات و خارجات» (زاید مالیات): هغه فوق العاده مالیات چې د حکم او یا د حکم د ېوې برخې په توگه وضع کېـږي (حکمي او غیر حکمي عوارضات)، واښه « علوفه» (د حکومت د مأمورانو د څارویو لپاره د واښو حق)، « قـُنـُـغلا» (د سفیرانو او نورو د ښه راغلاست لپاره ځانگړي مالیات)، « بیگار» (اجباري کار)، « ښکار» (د ښکار مالیات)، « الاغ» [د چاپارخانو د پـیکانو[٦٦] یا د چاپارخانو [٦٧] د څارویو لپاره ځانگړي مالیات]، « آلام[٦٨] » [هغه بلد خلک چې د بارې یا مُزد له اخېـستلو پرته به اړ ول چې ددولت د مأمورینو په چوپړ کې اوسي او هغوی ته لاره وښیي چې له یو کلي څخه ېې و بل کلي ته

---

٦٠ - سیورغال : تورکي – مغولي وییکی دی چې د انعام مانا ښندي. « تیول» یا هغه ځمکې چې شاه به « ارباب» ته د هغه د ښه ژوند لپاره وربخښلې. ناظم الاطباء ېې د مدد معاش په ډول مانا کوي. – ژ

٦١ - تیول : تورکي وییکی دی. دهخدا ېې د آنندارج له مخې د « تملک و تصرف و ملک و عقار و زمینداري» په مانا ښیي. ناظم الاطباء ېې داسې مانا کوي : واگذار کردن دولت خالصه ای از خالصه ها یا مالیات قریه ای را به یکی از نوکران خود در ازاء مواجب او در تمام عمر. با بودن و دادن صرف میشود – ژ

٦٢ - اقطاع : د ونو د څانگو پرېکون، د چا د ځمکې پر لور د اوبو د لارې کښنګ، یو زورور چې د چا ځمکه په زور د هغه له څښتنه د باج په ډول واخلي او بل ته ېې ورکړي. – ژ

٦٣ - موقوفه : هر هغه څه چې د خدای او رسول په لارې کې وقف و قید شوې وي. - ژ

٦٤ خالصه : هغه سلطنتي ځمکې چې د چا په جاگیر کې نه وي. - ژ

٦٥ مال او جهات (مال و جهات) : دهخدا د « نقد، نقش، اسباب او اشیاء» په مانا وېلې ده. فرهنگ معین واېي : اموال، اثاث، ضیاع و عقار. د ځمکې اجاره چې مال او جهات هم وېل شوې ده. یعني عایدات او محصولات. مال : د نغدو املاکو عاید؛ جهات : د ځمکو عاید. - ژ

٦٦ - پـَیک : په اوستا کې پدیکا ده او مانا ېې په پښتو کې لا تر اوسه د پکاري په ښه کارَول کېږي چې قاصد ېې بله ښه ده په ځېـنو پښتو قاموسونو کې د بکاري په ډول چې پ ېې په ب اړولې لېـکل شوې چې ښایي تاېپي تـېروتنه وي. پتنگ یا کاغذ باد ته هم پیک وېل شوي دي. دلته د لېـکوال موخه هماغه پکاري یا قاصد ده. – ژ

٦٧ - چاپار خانه : کېدای سي په پښتو کې ېې « څپره یا څپرۍ یا څپرۍ کوټه یا کوټنۍ» وبولو. په ډېرو لرغونو وختونو کې په ځانگړې توگې د کوشانیانو پر مهال د ډاگ او یا پُستي خدماتو څانگې ښه پرمختگ کړی وو چې د مرکزي دولت امرونه او لېـکونه به په ډېر لنډ وخت کې د هېـواد هرې برخې ته رسول کېدل؛ په دې توگې چې هر لوري ته به د آس د ځغاستې په واټن هر لور ته څپرې او د څارویو لپاره کوټې جوړې شوې وې او ډاگیانو به لېـکونه او دولتي فرمانونه یو بل ته لاس په لاس ورکول او تر اړوند ځایه پورې به ېې رسول. له دې کبله د چاپارخانې نوم له مانابې اړخه د پښتو له څپرۍ سره هممانېـزه ده – ژ

٦٨ - آلام : هماغسې چې مخکې مې په ېوه لمنلېـک کې وویل دا باید له مَد پرته د « الام » په ډول ولېـکل سي. له مانایي اړخه هغه پیغام او لېـکنې ته ویل کېږي چې په خولې او لاس ورسول شي. په مغولي کې د موضع، سېـمې او ځای په مانا ده او په تورکي کې هماغسې چې مخکې مې وویل هغه ډول باج ته وېل کېده چې رعیت به ملاک ته ورکاوه. – ژ

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

ورسوي]، « ساوري[٦٩] » (ډالۍ يا هدايا)، « ساچـُـق [٧٠] » [د ښه راغلاست يا پذيرايي لپاره ځانګړي ماليات]، « پيشکش» (ډالۍ/ هدايا/ تحايف)، « زرچريک » او « پياده / پلی» (د چريک [٧١] ماليات چې اوسمهال يې د پلي او سپاره جنګيالي په مانا کاروي)، « مُـشـتـَـلـُـق [٧٢]» (هغه فوق العاده ماليات چې د يوه زيري يا ښه خبر په بدل کې به له وګړو څخه اخـېـستل کـېـدل)، « احداث » (د نوښتونو او اختراعاتو په مانا)، « کدو شمار» (د هر سر او هر کور پر سر ماليه)، « خانه شمار»، « دست انداز[٧٣] » (دخل [٧٤] او انعام)، « عيدي و نوروزي» (د نوي کال لپاره ځانګړي ماليات)، « حق السعی [٧٥]» (د ماليې د مأمورينو يا د ماليه راټولوونکو د لګښت او تنخواه ماليه)، « عشر» (پو پر لسم)، « رسم الصداره» (د سروزير يا صدراعظم حق الزحمه)، « رسم الوزاره» (د وزيرانو حق الزحمه)، « غله طرح» (له رعيت څخه به يې په وچ زور غله دانه په ارزانه بيه وپـېـرودله او بـېـرته به يې په لوړې بيې ورباندې پلورله)، « ابتياعي » (د پـېـرودلو ماليه ؟)، « حُـرز[٧٦] » (د مالياتو د تخمين حق)، « مساحت [٧٧]» (په خپلې دودېزې مانا)، « رسم الحرز او مساحت» (حق التقويم کول او مساحت کول)، « اضافه، تفاوت او تسعير[٧٨] » (هغه ماليات چې د نرخ د تعديل په اړوند يې تسعير اخـېـست)، « تـقـبـل» (هر کله چې يوه ماليه ورکوونکي « مدعي يا مودي» د « تقبل» [منلو] غوښتنه کوله چې د ماليه ټولوونکي يا محصل له پلوه ټاکل شوې ماليه به په ټاکل شوې مودې کې سپاري نو له هغه څخه به يې يو ډول ځانګړې ماليه هم اخـېـستله)، يو ډول نور نامتو ماليات هم ول لکه « صد يک»، « صد دو» او « صد چهار» « حقوق داروغه» (د ښاري امن پوليس)، « کلانتر»، « مميز »، « صاحب جمع»، « شيلان [٧٩] بها» (هغه ماليات چې د اخترونو د غونډو لپاره به يې اخـېـستل)، « سـُـفره بها» (دا ماليات د هغو کسانو لپاره اخـېـستل کـېـدل چې د مـېـلمستيا وسايل به يې برابرول)، « اخراجات قلاع، طوابيل» او « جوقه ګاه» (دا هغه ډول ماليات ول چې د سلطاني کلاګانو او د هغه د غوجلونو او د سلطنتي ښکارځايونو د ساتنې لپاره اخـېـستل کـېـدل)، « مرغ » (دا هغه ماليات ول چې خلک د خپلو کورنيو چرګانو او نورو الوتکونکو ورکړې ته اړ ابـېـستل کـېـدل)، « پسه / ګوسفند» (خلک د خپلو پسونو ورکړې ته اړ ابـېـستل کـېـدل)، « قلان» (بيګاري)، « قبچور» (د څارويو ماليات)، « تـِـرغو» (هغه ماليات چې د جرايمو د پلټنې لپاره اخـېـستل کـېـدل)، «

---

[٦٩] - ساوري : توركي – مغولي وييکی دی مخکې يې په يوه لمن لـېـک کې يادونه وسوه - ژ

[٧٠] ساچـُـق : توركي وييکی دی : هغه ډول دود وو چې د ښادۍ يا واده له مراسمو يوه ورځ مخکې به کوربانه د واده جامې، نقل، پتاټې، خجورې او نور ډول ډول خواړه د ناوې کهاله ته لـېـږل. د مالياتو په اړوند ګومان کولای شو چې د کلي ملک به ددغه دود د ترسره کولو لپاره يا له زوم او يا د ناوې له کورنۍ څخه يو څه د ماليې په نامه اخېستل. ــ ژ

[٧١] - چريک : توركي وييکی دی او د مانا له اړخه هغو جنګياليو ته ويل کـېـدل چې د لښکر د مرستې لپاره به له نورو ولايتونو څخه راوړل کـېـدل. - ژ

[٧٢] مُـشـتـَـلـُـق : په توركي فرهنګ کې د زيري او ښه خبر او د شکرانې په مانا ده. له ژب جوړښتـېـز اړخه ويل کـېـږي چې دا يو مفعُل او ګډوله يا مرکب وييکی دی چې له زيري يا (مژدې) او لق څخه د زيري د بيې يا بها په مانا جوړ شوی دی چې په لومړيو کې « مژده ليق» يا « مژده لـېـک» وو.

[٧٣] - دست انداز : صاحب آنندراج وايي : د يوه کار د تر سره کولو لپاره لاس او پښو ته خوځښت ورکول، بله مانا يې لاسي تـېـری دی. - ژ

[٧٤] - دخل : ګټه، تنخواه - ژ

[٧٥] - حق السعی : حق الزحمه ، حق العمل - ژ

[٧٦] - حُرز : اندازه کول، تخمينول، بر آورد ــ ژ

[٧٧] - مساحت : مساحه، د ځمکې وېش په مقياس او د هغې د بـېـې او ارزښت اټکل ــ ژ

[٧٨] - تسعير: د بـېـې او نرخ ټاکل، نرخ ايښودل ــ ژ

[٧٩] - شيلان : توركي وييکی دی چې د عامې مـېـلمستيا په مانا ده ــ ژ

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادښت: دليکنې د ليکنيزې ښې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

سرغو» (ښايي « ترغو» وي)، لنډه دا چي خلک به يې د ديواني او سلطاني مالياتو او غوښتنو او د ماليي تر نامه لاندې په هرې پلمې او نامه چي ورته شوني وه زبېښل [80].

همدا مالياتي چلند په صفوي پېر کي له ځو نورو زياتونو سره پلى سو. د لومړي شاه طهماسب صفوي په پېر کي د فارس – ژ / ايران ډېرې برخي په غير مستقيم ډول د ځمکوالو « مقطعانو يا تيول لرونکو» له خوا اداره کېدلې او له حکامو څخه به يې ډالى او باجونه اخېستل. حکامو به هم د خپل قلمرو په پولو کي له استوګنو وګړو څخه په بېلا بېلو نومونو ډَول ډَول ماليات او فوق العاده ماليات اخېستل. خو کله کله که کومه آسماني ټکه ، طبيعي او يا بل ډَول ناورين رامنځته کېده نو وګړي به يې د مالياتو له ورکړې څخه معاف ګڼل. خو د وېلو وړ ده چي په دغه پَېر کي د ځمکو ماليات دومره درانده نه ول مګر د ظالمو ماليه ټولوونکو مأمورينو د زبېښاک له کبله به د ځمکي د ماليي کچه د هغې تر لومړى کچي پېنځه ځله ډېرېدله [81].

د تيمور له مړيني وروسته افغانستان او د فارس – ژ / ايران بنسټيزي برخي د تيمور د زوى شاهرخ د واکمنى د قلمرو برخي شولې؛ شاهرخ د رامنځته شويو ورانيو بيا رغاوني ته رېښتوني او ټېنګه ملا وتړله او د پر له پسي هڅو په ترڅ کي په دې بريالى سو چي د پلار په لاس ډېرى رامنځته سوې ورانۍ بېرته سمې کړي. سره له دې چي په افغانستان کي د رستم بند وران او د هيلمند سېمه شاړه شوې وه خو له دې سره سره بياهم افغانستان د پېنځلسمې زېږدېزې پېړۍ په اوږدو کي د منځنۍ آسيا د فرهنګ او اقتصاد په بنسټيز مرکز واوښت، او له سيستان پرته د هېواد په نورو برخو کي کرهنې، اوبو لګولو او ورهنګرى « پيشه ورو ى» خپله د پرمختګ لوړه کچه درلودله.

د هرات ښار د شاهرخ د نيمې پېړۍ د واکمنى او ورپسي د سلطان حسين بايقرا د ۳۷ کلن سلطنت په ترڅ کي د فرهنګ او تمدن د پرمختګ او غوړېدلو لوړې کچي ته رسېدلى وو، او « د سوداګرۍ ، ورهنګرۍ او فرهنګ په داسي يوه مرکز بدل شوى وو چي د منځنۍ آسيا مرغلره او د علماوو او هنريالانو د مرجعي د ټکي په توګي ورته کتل کېدل. [82]»

د شپاړلسمې زېږدېزې پېړۍ له پېله وروسته په افغانستان او له افغانستانه دباندې يو شمېر پېښي رامنځته شوې چي پاېلي يې زموږ د هېواد په تاوان خو په ګاونډيو کي د نوېو راپورته شويو سېمه ييزو ځواکونو په ګټې واوښتلې. په بلې وېنا په ۱۵۰۰ ز کال کي په ماوراالنهر کي د شيباني دولت او په ۱۵۰۲ ز کال کي په فارس – ژ / ايران کي صفوي دولت جوړ شوى وو او په ۱۵۲۵ ز کال کي په هندوستان کي بابري (کورګاني[83]) دولت رامنځته شو. نوېو رامنځته شويو دولتونو خپل برېدګر لاسونه له شمال، لوېديځ او ختېځه افغانستان ته وغځول او په پاى کي يې هېواد په شمالي، لوېديځو او ختېځو برخو ووېشه، او هر دولت د هېواد په ځانګړې برخي خپلي منګولي ښخي کړې. په دې توګي له ۱۵۱۰ تر ۱۷۴۷ ز کال پورې پر هېواد باندې د

[80]- ميرمن لمتون، مالک وزارع درايران ، ۲۰۷-۲۲۸ پ ، د دغه پير د شته وو لاسوندونو پر بنسټ يې ، سيورغال د « عطاى مخلد» په ډول لوستلى دى.

[81]- بيست و پنج سده ماليات ، ۸٦ پ

[82]- تأريخ ايران ، د شوروي لېکوالانو د يوې ډلې لېکنه ،ژباړه کريم کشاورز، ۴۳۳- ۴۳۵ پ

[83] کورګان : توركي – مغولي وييکى دى او هغه چا ته وېل کېږي چي نه يوازې پلار يې پاچا وي بلکه مور يې هم د پاچا لور اوسي، په تورکي کې هغه چا ته وېل کېږي چي هم يې نسب په سلاطينو پورې تړلى وي او هم د زومتوب تړاو ولري او په مغولي کې هغه چا ته وېل کېږي چي د چين د خاقان لور يې په نکاح کې وي. له بلې خوا ګورګان هغه چا ته ويل کېږي چي د چړچو، عيش او سوکالى لياقت او وړتيا ولري. د ګوډ تيمور لقب ګورګان وو او هر جليل القدر پاچا ته ګورګان وېل کېده. - ژ

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادښت: دليکنې د ليکنيزې ښې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

ګاونډیو هېوادونو د واکمنۍ سېورۍ خپور وو او لړۍ یې تر نېږدې دوه نېمو پېړیو پورې وغځېدله.

که پر هېواد باندې د مغولو او تیموریانو د برلاسي پېرونه یوې خواته کښېږدو او د دوه نېمو پېړیو په اوږدو کې د هېواد تجزیې ته پاملرنه وکړو نو وبه وینو چې افغان پرګنې د ترک نژادو ګاونډیو د تجزیې په ټول پېر کې دومره وزبېښل او وځپل شوې لکه چې د غمنو یوه دانه دې د ژرندې په دوه وو ډبرو کې بنده پاتې شوې وي. کډوالو کېږدۍ مېشتو زور واکانو د هغوی پر ځان ، مال، پت، درنښت او آبرو په پرله پسې ډول تېري کړي دي.

د صفوي واکمنۍ پر مهال ددولت رسمي مذهب د « تشیع» مذهب وو چې له سیاسي او مذهبي زور واکۍ ، خپلسریو او ټولوژنو سره بدرګه وه. غیر شیعه قومي او مذهبي ډلې د صفویانو له خوا په کلکه سپکېدلې، کړېدلې او ان له ډلوژنو سره مخامېدلې، او د وژنو، شکنجو او ځورلو له لارې تر هغو اړ کېدلې چې د خپلې شتمنې د مصادرې له وېرې خپل مذهب بدل او شیعه مذهب ومنې.

ډاکټر شفا په خپل کتاب « تولد دیګر» کې لیکي : « د صفویانو ټول پېر له پیله تر پایه په وینه بهونې، بېرحمۍ، ورور وژنې، فساد، مکر، ټګۍ برګۍ او مطلقې خپلسرۍ تېر سو چې عملاً هر ډول اخلاقي او انساني اصول یې تر پښو لاندې کړي ول... د شاه اسماعیل صفوي پر مهال داسې کسان موندل کېدل چې انسانان به یې ژوندي خوړل، دا کسان د « قورچي » په نامه یادېدل، همدغو قورچیانو سني مذهبه وزبک شیبک خان په غاښونو ټوټې ټوټې کړ، د قورچیانو آمرینو د همدغه شیبک خان د سر کوپړۍ په سرو زرو وپوښله چې د شاه اسماعیل د شراب څښلو پیاله سي. د همدغه شاه لمسي، دویم شاه اسماعیل خپل شپږ وارہ ورونه چې بوه یې لا د خپلې مور شېدې رودلې ووژل او د پېنځلس تنو سپېځلو صوفیانو سرونه یې په یوې ورځې کې پرېک کړل. لومړي شاه عباس خپل پلار د هغه د مرګ تر وروستۍ سلګۍ پورې په زندان کې وساته، د خپل مشر زوی سر یې پرېک او د خپلو نورو دوه وو زامنو سترګې یې ړندې کړې. د هغه ځای نېوونکی شاه صفي د صفوي کورنۍ په منځ کې تر ټولو ډېر وېنې څښونکی شاه تېر سوی، نوموړي خپله مور، ښځه او شېدې رودونکی زوی او ړوند اکا ووژل او د خپلې کورنۍ لسګونه تنه غړي یې ړانده کړل. د صفوي شاهانو په منځ کې له وروستي شاه پرته نورو ټولو په شراب څښلو کې زښت ډېر افراط وکړ، څلورو تنو شاهانو خپل ژوند د ډېرو شراب څښلو له کبله له لاسه ورکړ. [٨٤]»

د سلطان حسین صفوي د پاچاهۍ پر مهال د شیعه روحانیت مذهبي تعصبات دې کچې ته لوړ شول چې د ١٨ پېړۍ له پېل وروسته د فارس – ژ / ایران په اکثریتو تابعه ولایاتو کې مذهبي لړکېو پاڅون ته لاس واچاوه او ښورښونه پېل شول. په ١٦٩٩ ز کال کې بلوڅانو پر کرمان برېد وکړ، په ١٧٠١، ١٧٠٣ او ١٧٠٩ زو کلونو کې د کندهار پرګنو پاڅون وکړ. او په ١٧١٢ ز کال کې د داغستان لزګیانو او د ققفاز ارمنیانو پاڅون وکړ. په ١٧١٥ ز کال کې سُني کُردانو ستر پاڅون پېل کړ. په ١٧١٦ ز کال کې د هرات ابدالیانو او په همدغه کال کې د ختېځ ګُرجستان خلکو هم پاڅون وکړ. په ١٧٢١ ز کال کې لُرانو، او په ١٧٢٢ ز کال کې د مسقط عربو د بغاوت سرونه پورته کړل. په همدغه کال کې په شیروان کې د سنیانو مذهبي غیرت په

---

[٨٤]- داکتر شفا، تولدی دیګر، ١٩٩٩ چاپ ، ٤٣٢ پ

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

خوځېدو راغی او د حاجي داؤود مدرس تر مشرۍ لاندې د شیروان د شماخي [85] کرسي پر ښار یې برېد وکړ، په دې پېښې کښې د ځلورو تر پېنځو زور شیعه گانو غاړې له چړو تېرې شوې او پاځونوالو د عثماني تورکیي په ملاتړ شعارونه ورکړل. په همدغه کال کې په کرمان کې د میرزا داؤود لمسي سید احمد خان د غورځنګ مشري کوله او په بلوڅستان او بنادرو کې سلطان محمد چې په خر سوار مشهور وو، د غورځنګ د ډگر بې سارې مشر وو[86].

د همدغو دوه نېمو پېړیو په اوږدو کې که د صفوي دولت تر واکمنۍ لاندې د هېواد لوېدیځې برخې د مذهبي تعصب په اور کې سوځېدلې، د هېواد په ختیځو برخو کې هم د هند د بابریانو د نېواک او واکمنۍ په ټول پړاو کې د جګړې او تېریو د اور لمبې بلې وې. د بابر د کورنۍ بنسټ ایښودونکي، بابر، خپله هره بریا په سر پرېکولو او د مغلوبه قومونو په لوټ او د هغوی له ککرو څخه د کوپړۍ منارونو په جوړولو لمانځله او د خپل کتاب په یادښت لیکونو کې به یې ریکارډول تر څو خپلو ځایناستو او لمسیانو ته داسې یادونه په میراث پرېږدي چې ورباندې وویاړي؛ بابر د خپل چلند همدا لړۍ د خپلو لښکري یونونو په لړ کې له کابله تر ننګرهاره او له هغه ځایه تر سوات او باجوړه، تر غزني، کلات او مقر پورې له استثناء پرته د پښتنو پر وړاندې پلې کړه او خپلو وارثینو ته یې همدا دود په میراث پرېښود. (وګورئ : توزُک بابري)

له ۱۵۵۷ ز تر ۱۶۳۷ ز کال او ورپسې له ۱۶۶۶ ز نېټې تر ۱۶۷۲ ز کال پورې قبائیلي وګړو د بابر د ځایناستو پرمهال له کابله تر پېښوره د ۹۰ کالو یا د درو نسلونو په اوږدو کې د بابریانو د نیواک او واک پروړاندې په پرله پسې ډول توري ووهلې ؛ په دغو جګړو کې نېږدې سلو زرو انسانانو خپل ژوند له لاسه ورکړ، خو د بابري واکمني په بل اړخ په بلې وینا له کابله نېولې تر بدخشانه او کندهار کې بابري شهزادګیو د خپل نېواک په ټول پړاو کې د یو بل پر وړاندې د ناخېړیو په کولو یو بل ته توطئې جوړولې او د یو بل پر وړاندې به یې لښکرونه راواېستل؛ په دغو لښکري یونونو کې به لښکروالو د یو بل له پېژندني پرته د هغه یا دده شهزادګۍ په ګټې جګړې کولې او د خپلو سرونو په بایلودلو به د شهزادګانو د سترواکۍ د هوس د لومو بلهاریان کېدل.

د همدغو دوه نېمو پېړیو په اوږدو کې افغان پرګنې که په لوېدیځ، ختیځ، که په شمال او یا سویل کې وې ټولو په ځلونو ځلونو د پردیو د برلاسي او واکمنۍ پر وړاندې پاڅون کړی او سره له

دې چې دولتي ځپونکي ځواکونه په څوڅو ځلو د غبږ پوځي وګړو په پرتلې ځواکمن او په پیاوړو وسلو سمبال ول بیا هم له هغوی سره لاس او ګرېوان سوي دي. له دې چې دغه پاڅونونه په خپل سر ول او هېڅ ځانګړې تګلاره او لارښوده تیوري یې نه درلودله نو وګړي د مذهب او بېلابېلو مذهبي ډلو ټپلو تر سیوري لاندې راټولېدل. په دغو ډلو کې کولای سو د افغانستان په ختیځ کې د پیر روښان تر مشرۍ لاندې له پرګنېز غورځنګ څخه یادونه وکړو چې د درو نسلو په اوږدو کې یې خپل غورځنګ او تګلارې ته دوام ورکړ، ورپسې له ۱۶۶۷ ز کال څخه تر ۱۶۷۲ز کال پورې د مغولي دولت پر وړاندې د خوشحال خان خټک، ایمل خان مومند او دریا خان اپریدي غورځنګونه یادولای شو، دا غورځنګونه دومره پیاوړي ول چې اورنګزیب دې ته اړ سو چې په خپله د خوشحال خان پر وړاندې جګړې کې ګډون وکړي او د خپل شخصیت د دروندوالي پر بنسټ د دولتي ځواکونو جنګي مورال د غورځنګوالو پر وړاندې پیاوړی کړي؛ د هند مغولي

[85] - شماخي : د اوسني ایران د خوزستان یا د شوشتر په ایالت کې یو دودېز وییکی دی چې مانا یې دارالسلطنه کبرٍي - ژ

[86]- لکهارت، انقراض سلسله صفویه ،تهران۱۳۶٤، ۱٤٦پ ، جی ، پی، تیت، سیستان ، ۱ ټوک ۱۵۲ پ

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

دولت اړ سو چې د اوضاع د کنترول لپاره د پېښور، ننګرهار او کابل په ښارونو کې خپل ځواکونه د غورځنګوالو د بېړنۍ ځپنې لپاره د تیارسۍ په حال کې وساتي.

د همدغو دوه نېمو پېړیو په پړیر کې او د صفوي کورنۍ د وروستي پاچا، سلطان حسین صفوي د واکمنۍ پر مهال ول چې د کندهار خلکو د میرویس خان هوتکي تر مشرۍ لاندي پاڅون وکړ او د صفوي لښکر د ۳۰ زرو سر تېرو غاړې پې تر وروستي سړي پورې د چړو له خولو تېرې او د فارس- ژ / ایران د صفوي دولت له منګولو پې خپله آزادي اعلان کړه.

د همدغو دوه نېمو پېړیو په پړیر کې او د همدغه پاچا سلطان حسین صفوري د واکمنۍ پر مهال ول چې د هرات خلکو د ابدالیانو تر مشرۍ لاندې پاڅون وکړ او د فارس- ژ/ ایران له صفوي دولت څخه پې خپل سېمه پیز استقلال واخېست : (۱۷۱۶-۱۷۳۱) ز کال.

د همدغو دوه نېمو پېړیو په پړیر کې او د همدغه پاچا سلطان حسین صفوري د واکمنۍ پر مهال ول چې د خراسان په تون کې ملک محمود سیستاني د فارس – ژ / ایران د صفوي دولت پر وړاندې پاڅون وکړ او نه یوازې په ټولو جګړو کې پې ځپونکي دولتي ځواکونه مات کړل بلکه مشهد پې ونېو او د خپلې واکمنۍ پلازمېنه پې وټاکه او د کیانیانیو د ۲۵ پېړۍ لرغوني دود په شان پې تاج پر سر کښېښود او ځان پې د خراسان پاچا ونوماوه : (۱۷۲۲-۱۷۲۷) ز کال .

د همدغو دوه نېمو پېړیو په پړیر کې او د همدغه پاچا سلطان حسین صفوري د واکمنۍ پر مهال ول چې د کندهار وګړي د شاه محمود هوتکي تر مشرۍ لاندې د اصفهان تر زړه پورې پر مخ لاړل او تر هغو پورې په پښو کښې نه ناستل چې دولت پې ورته ړنګ نه کړ: (۱۷۲۲-۱۷۲۹) ز کال

د همدغو دوه نېمو پېړیو په پړیر او د نادرشاه افشار د واکمنۍ پر مهال ول چې د بلخ، اندخوی، میمنې، غور، بادغیس، سیستان او د کابل د سیند په اوږدو کې پرتو پښتني قبائیلو د نادر افشار د ځپونکې واکمنۍ پر وړاندې پاڅون وکړ او له ځپونکو دولتي لښکرو څخه پې قرباني واخېستې او خپله پې هم قربانۍ ورکړې : (۱۷۴۰- ۱۷۴۶)

په پای کې د همدغو دوه نېمو پېړیو په لړ کې ول چې بیا هم د کندهار د پرګنو له منځه د **احمد خان دراني** په نامه ځوان، هوښیار او ځیرک مشر سر راپورته کړ او د خراسان د کنډوالو پر سر چې په تېرو شپږو پېړیو کې پې خپل نوم او حدود و ثغور له لاسه ورکړي ول، د **افغانستان** په نامه د نوي هېواد بنسټ کښېښود او زموږ خلک د خپل برخلېک د ټاکنې څښتن او واکمن شول، له بې هویتۍ وژغورل سول او خپل له لاسه تللی نوم، نښان او برم پې بېرته راژوندی کړ. دا دی اوس له هغې ورځې ۲۶۸ کال تېر شوي چې افغانستان د نړۍ د خپلواکو هېوادونو په کتار کې په لوړه غاړه ولاړ او د نړۍ په نقشې کې پې ځای د یوه اوسپنېز موټي په شان څرګند او روښانه دی. پای

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ